

ПОЕТИКАЛЬНИЙ ДИСКУРС: НАУКОВА РЕЦЕПЦІЯ І СТРАТЕГІЯ

***Анотація** У статті розглянуто зв'язок поетики твору з мовленнєвими, психологічними, психолінгвістичними та соціальними критеріями. Встановлено вплив мовної картини світу на поетикальність тексту.*

***Ключові слова:** поетика, дискурс, поетичний дискурс, мовна картина, автор, літературознавство, лінгвістика.*

Розвиток дискурсивної парадигми у сучасному літературознавстві та лінгвістиці зробило даний об'єкт дослідження найактуальнішим поняттям сьогодення. На сучасному етапі розвитку літературознавства поняття «дискурс» класифікують відповідно до певної низки властивостей. Нас зацікавило змістове наповнення поняття «поетика» з точки зору наукових досліджень, більш ґрунтовний аналіз якого буде доречним почати з вивчення етимології терміна «дискурс».

Дослідженню поетики багато уваги приділяли науковці, починаючи з Аристотеля. Цьому питанню присвятили свої праці М. Бахтін, В. Виноградов, І.Франко, О. Потебня, Р.Якобсон, Я. Мукаржовський, О. Ткаченко, Г. Ключек та інші. Таким чином, значним у роботі філолога стає робота із текстами художньої літератури, спеціальний аналіз яких допоможе оцінити їхню художню цінність, виразність не на довільному, інтуїтивному рівні, а на основі усвідомленого сприймання мовних засобів виразності.

Сьогодні термін «дискурс» є надзвичайно престижним, але чіткого визначення стосовно критеріїв його використання не існує. Причиною цього стало запозичення даного поняття з англосаксонської школи на початку 70-х років, де він означав: «тексти в їх текстовій даності і в їх особливостях» [1, с.119]. Лінгвістика розглядає дискурс як комунікативну взаємодію між двома адресантами у часопросторовому, соціальному, філософському та інших контекстах. Натомість, поетичний дискурс – це підтип художнього, основою якого є функціонально-смісловий критерій, який зумовлений системністю дискурсу. Актуальним є визначення: «дискурс – мовлення, занурене в життя», де з погляду поетики, мовлення – це результат мовленнєвої діяльності, а саме тексти творів. Отже, для розуміння поетики тексту важливим є врахування певних екстралінгвістичних факторів, а саме

психологічних, мовленнєвих, соціальних, психолінгвістичних, мовленнєвих взаємозв'язків, які утворюють дискурсивний контекст твору, та сприяють формуванню дискурсу як складного комунікативного явища [5, с. 12].

За час становлення літературознавства як науки, дослідження поетики творів стало однією із найактуальніших сфер дослідження теоретиків та науковців. Як розділ літературознавства поетика аналізує феномен художнього твору, що передбачає розвиток як у історичному аспекті (історична поетика – дослідження еволюції окремих поетичних творів), так і в теоретичному (теоретична поетика – вивчення художнього світу творів на трьох рівнях: звуковий – фоніку, ритміку, строфіку, метрику; словесний – особливості лексики, синтаксису твору; образний – персонажі, їх дії, вчинки, сюжет і композицію з метою зіставити усі ці елементи з художнім цілим) [1, с. 400].

Поетика є давньою наукою, яка виникла ще в античності (трактат Аристотеля «Поетика»). Літературознавці дійшли до висновку, що навколо з'ясування дефініцій поетики виникло значне коло питань, перше з них – це теорія літератури взагалі; друге – найбільш поширене – розділ науки про літературу, в якому розглядаються проблеми стилістики, сюжетики, віршування; третє – художня система письменника, літературної епохи, окремого жанру, конкретного твору.

Аналіз поетики творів вирізняється своєю актуальністю, оскільки стосується проблем дослідження концептуальної картини світу, представленої в поетичних образах – сукупності тих понять, які, при акцентуванні на них авторської думки, вимагають способу вираження особливими засобами мови, що надає уявлення про авторську картину світу [3, с. 112].

Мовна картина реалізує вербалізовані сутності внутрішнього лексикону автора, які використовуються для оформлення понять концептуальної картини світу. Кожний індивід входить у суспільство як національний феномен. Він керується у своїй поведінці тією моделлю світу, що склалася в даному суспільстві. За допомогою її складових категорій він перетворює імпульси та враження в дані свого внутрішнього досвіду, в основі яких перебувають універсальні для всього суспільства поняття та уявлення. Ці категорії відбиті в мові, релігії, науці та мистецтві, а значить і в поезії, як в одному з видів мистецтв і мовної творчості. Мислити про світ, не користуючись цими категоріями, настільки ж неможливо, як не можна мислити поза категоріями мови. Мова пам'ятає та зберігає таємниці, у ній прихований вищий зміст. При цьому різні мови являють собою не різні позначення того самого об'єкта або явища дійсності, а різні його бачення. Це

дозволяє говорити про когнітивну пам'ять слова, як унікальний продукт ментальності людини, що характеризується привнесенням у його значення елементів суб'єктивного змісту.

Створення образу вимагає порушення традиційної мовної системи, яку автор будує відповідно до бачення світу в цілому, чи в окремих його явищах, інтерпретуючи при цьому новий зміст за рамками старого значення, через образне ототожнення, як спосіб вираження інтерпретації суб'єктом об'єкта, що визначається особливостями мінливого сприйняття дійсності різними суб'єктами.

У добу Відродження та класицизму («Поетика» Скалігера, «Мистецтво поетичне» Н. Буало, «Підзорна труба Аристотеля» Е. Тезауро та ін.) поетика стала самостійною наукою про пітику з чітко окресленими межами та завданнями, а у ХІХ столітті поетику стали називати наукою, що вивчає поетичну діяльність, її походження, форми і значення; ту частину літературознавства, яка вивчає конкретні сегменти, а саме: композиція, поетичне мовлення, версифікація та інше. В означений період поетика була збагачена філософськими категоріями (Г.-В.-Ф. Гегель), поглядами романтиків (Ф. та А. Шлегелі), соціальних критиків (В. Белінський, М. Чернишевський), мовознавців, фольклористів (О. Веселовський, О. Потебня та ін.).

Неможливо оминати працю вітчизняного поета, письменника та науковця І. Франка, який у трактаті «Із секретів поетичної творчості» (1898 р.) вдавня до тлумачень питань поетики як науки. У літературно-критичному нарисі класик аналізує психологічні основи поетичної творчості, акцентуючи увагу дослідників на трьох її основних складниках:

- ролі свідомості в поетичній творчості;
- законах асоціацій ідей як ключа до розуміння ідіостилію митця, стильових дефініцій різних мистецьких шкіл та угруповань;
- поетичній фантазії письменника.

Також І. Франко – літературний критик, літературознавець – розглядає естетичні основи поетичної творчості, де аналізує роль смислів, поезії, музики, зору, поетичної краси у художній творчості. Він досліджує роль свідомості в поетичній творчості, закони асоціацій ідей, значення снів для творчого процесу написання твору, роль смислів та поетичної краси. І. Франко порушує проблемні питання рецептивної поетики, а тому лишає ряд нерозв'язаних питань для подальших дослідників [7, с. 53-70].

Літературознавство останніх десятиліть ХХ століття характерне активною популяризацією дослідження поетики окремого письменника й

поетики окремого твору. Осмислення твору як внутрішньо узгодженої системи провокує термінологічну дифузію поняття поетики. Побутує розуміння поетики як системи. Так, Р. Гром'як розглядає «поетику як сукупність, інтенціонально зорганізовану систему прийомів художнього вираження» [4, с. 22-28]. М. Гуменний доводить, що «поетикою... можна назвати ідейно-тематичну і формотворчу систему художнього твору в контексті історико-літературного процесу» [4, с. 26]. М. Кодак у своїй монографії «Поетика як система» вважає твір нерозривною єдністю, результатом внутрішньо складної, багаторівневої системно-образної думки. Літературознавець розглядає п'ять компонентів, які, на його думку, формують системність твору: пафос, жанр, психологізм, хронотоп, нарація. У наступній праці «Авторська свідомість і класична поетика» М. Кодак розвиває цю концепцію, де зауважує, що конкретизуючи зміст понять «суб'єкт творчості», «індивідуальність художника», відкриваються підходи до цілісного, системного розуміння поетики твору і творчості митця [5, с. 89].

При вивченні проблем поетики звертають увагу на способи естетичного втілення авторського задуму в залежності від жанру твору. Так, О. Галич характеризує жанр як рівень поетики, що виявляє особливості сюжету, композиції, часу, простору, мови [2, с. 23]. Цілком слушними, на наш погляд є дослідження Л. Копейцевої щодо образу автора, наратора як конструентів поетики художнього тексту [6, с. 168-174].

У сучасному українському літературознавстві апробуються різноманітні методологічні концепції щодо терміна «поетика», науковці при цьому намагаються відкрити нові перспективи встановлення дефінітивних ознак цього терміна, дотримуючись твердження, що поетика є «рухомою» категорією.

Аналіз різних підходів до визначення поетики дав підстави стверджувати, що при з'ясуванні специфіки поетики окремого автора необхідно застосовувати системний підхід, який враховує триєдину літературознавчу структуру: автор-текст-читач. Таким чином, спостерігаємо, що українське літературознавство активно включається у світовий науковий простір, при цьому апробуються різноманітні підходи. А відтак вітчизняні вчені намагаються прокреслити подальший шлях літературознавчої думки, відкриваючи перспективи встановлення дефінітивних ознак терміна «поетика».

Саме послуговуючись поняттям поетика, ми розуміємо її як частину літературознавства, що вивчає сегменти художнього твору (поетичне мовлення, ритмічні та композиційні особливості, жанрова своєрідність тощо), а також принципи, закономірності, які діють у художньому світі

певного автора, своєрідність конструювання письменником часопростору.

Таким чином, можна говорити про поетику течій, напрямів, епохи, національної літератури, літератури окремого регіону. А відтак в останні десятиліття спостерігаємо глибоке зацікавлення літературознавців питаннями поетики.

Література

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. М.: Художественная литература, 1975. 502 с.

2. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: підручник. К.: Либідь, 2008. 486 с.

3. Гром'як Р. Про визначення поетики в світлі естетичної концепції І.Я.Франка. *Поетика*. К.: Наукова думка, 1992. С. 16–21.

4. Гуменний М. Поетика О. Гончара прозаїка. *Теорія, методика, практика*: сб. науч. ст. Херсон, 1993. С. 22–28.

5. Кодак М. Поетика як система. К.: Дніпро, 1988. 158 с.

6. Копейцева Л.П. Проблема автора та авторської позиції в сучасному літературознавстві. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія літературознавство*. Вип. 2 (58). Харків: ППВ Нове слово, 2009. С. 168–174.

7. Франко І. Із секретів поетичної творчості / Зібр. тв.: у 50 т. К. 1981. Т. 31. С. 53-70.

Міюц А.С.

вчитель української мови і літератури

КЗ Пришибська ЗОШ І-ІІІ ступеню імені М.А. Шаламова

Михайлівської районної ради Запорізька області

ПОЕТИКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТІ Б. ЛЕПКОГО

Анотація. У статті розглядаються особливості художньої творчості Б.Лепкого. Наголошується на тематиці та проблематиці творів письменника; зосереджується увага гармонізації природного середовища та соціуму в поетичних працях Б. Лепкого; робиться акцент на поетичних творах митця слова та його розумінні оточуючого середовища.

Ключові слова: проблематика, соціум, тематика, поетика, творчість.

В історії української літератури вагоме місце належить Богдану